

Зауваження до проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо врахування експертної оцінки Ради Європи та її органів щодо прав національних меншин (спільнот) в окремих сферах»

1. У законопроекті пропонується доповнити статтю 8 Закону України «Про видавничу справу» частиною четвертою, відповідно до якої пропонується передбачити, що обов'язковою умовою для віднесення розповсюджувача видавничої продукції до спеціалізованої книгарні, утвореної для реалізації прав національних меншин (спільнот) України відповідно до Закону України «Про національні меншини (спільноти) України», є «наявність асортименту для реалізації видавничої продукції, друкованих медіа, що створені для задоволення потреб та інтересів осіб, які належать до національних меншин (спільнот), пов'язаних із культурою, мовою, історією та іншими інтересами відповідної національної меншини (спільноти) з часткою представлення такої видавничої продукції не менше 50 % назв книжкових видань, наявних у продажу в кожній книгарні, що здійснює книгорозповсюдження».

Одночасно з чинної редакції частини п'ятої статті 10 Закону України «Про національні меншини (спільноти) України» пропонується вилучити норму про те, що порядок утворення таких спеціалізованих книгарень визначається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики в інформаційній та видавничій сфері, а замість цього доповнити цю частину декларативною нормою про сприяння держави «здійсненню заходів, спрямованих на розвиток спеціалізованих книгарень, з метою задоволення культурних потреб та інтересів національних меншин».

Також у частині четвертій статті 26 «Державна мова у сфері книговидання та книгорозповсюдження» Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (далі – Закон про державну мову) пропонується передбачити, що вимога щодо обов'язку видавця видавати державною мовою не менше 50 відсотків усіх виданих ним упродовж відповідного календарного року назв книжкових видань не поширюватиметься на будь-яку видавничу продукцію, видану кримськотатарською мовою, іншими мовами корінних народів чи національних меншин України, а не лише на видавничу продукцію видану кримськотатарською мовою, іншими мовами корінних народів чи національних меншин України «за рахунок коштів державного та/або місцевих бюджетів», як це передбачає чинна редакція частини четвертої статті 26.

Відповідно до пояснювальної записки ці, а також інші норми законопроекту покликані забезпечити «виконання Україною рекомендацій Венеційської Комісії», їх ухвалення «створить умови для належної реалізації прав і свобод осіб, які належать до національних меншин (спільнот) України. Водночас внесення відповідних змін до законодавства також дозволить державі виконати важливу рекомендацію Європейської Комісії у контексті набуття Україною статусу

повноправного члена Європейського Союзу».

Жодним чином не ставлячи під сумнів необхідність виконання Україною рекомендацій Європейської Комісії та початку переговорів з країнами-членами та інституціями ЄС щодо набуття повноправного членства у Європейському Союзі, водночас звертаю увагу на таке.

Відповідно до статті 11 Конституції України держава сприяє не лише розвиткові етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів та національних меншин України, але й «консолідації та розвиткові української нації, її історичної свідомості, традицій і культури», а також відповідно до статті 10 Конституції України забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України.

Конституційний Суд України у рішенні від 14.07.2021 № 1-р/2021 наголошує на тому, що відсутність «повноцінного функціонування української мови в усіх ділянках публічного життя суспільства на всій території України українській нації (...) є рівнозначним загрози зникнення Української держави з політичної карти світу». Також Конституційний Суд України звертає увагу, що «державна мова і мови національних меншин не тотожні ні за статусом, ні за функціями. Функціонування державної мови й використання мов національних меншин як реалізацію їхніх прав не можна протиставляти одне одному» та що «реалізація прав національних меншин не має стояти на заваді дієвому, повноформатному й повноцінному функціонуванню державної мови».

А отже, виходячи з приписів Конституції України та висновків Конституційного Суду України проекти законодавчих актів України у частині використання державної та інших мов на території України не лише мають бути спрямовані на забезпечення дієвого, повноформатного та повноцінного функціонування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на всій території України, але й не можуть звужувати порівняно із чинним законодавством застосування державної мови у цих сферах, оскільки це, фактично, звужуватиме зміст та обсяг права громадян України на отримання інформації та послуг державною мовою і, як наслідок, суперечитиме статті 22 Конституції України.

У цьому контексті слід зауважити, що пропоновані зміни до статті 8 Закону України «Про видавничу справу», частини п'ятої статті 10 Закону України «Про національні меншини (спільноти) України» та частини четвертої статті 26 Закону про державну мову, є такими, що де-факто спрямовані не на забезпечення повноцінного функціонування української мови як державної у сфері книговидання та книгорозповсюдження із одночасним забезпеченням захисту прав осіб, які належать до національних меншин (спільнот), а навпаки - на звуження застосування державної мови у зазначеній сфері. Адже пропоновані у законопроекті критерії віднесення розповсюджувача видавничої продукції до

спеціалізованої книгарні, утвореної для реалізації прав національних меншин (спільнот) України, є надто загальними, неконкретними та недостатньо чіткими, що фактично дозволить віднести до таких спеціалізованих книгарень будь-якого розповсюджувача видавничої продукції, в асортименті якого наявна видавнича продукція та друковані медіа мовами будь-якої з національних меншин (спільнот) України в нерегламентованому обсязі, в тому числі без жодної позиції державною мовою. Відповідно на такого розповсюджувача не поширюватимуться вимоги законодавства щодо обов'язкової наявності в асортименті книгарні частки видавничої продукції державною мовою не менше 50 відсотків, оскільки у таких спеціалізованих книгарнях не менше 50 відсотків має становити саме видавнича продукція мовами національних меншин (спільнот).

На сьогодні кількість книгарень в Україні у порівнянні навіть із сусідніми країнами Європейського Союзу є недостатньою для повноцінного забезпечення потреб громадян, а у багатьох населених пунктах, переважно у сільській місцевості, такі книгарні взагалі відсутні. Відтак пропоновані зміни, у разі їх ухвалення, сприятимуть скороченню мережі точок, де громадянин України може придбати книгу державною мовою.

Крім того для забезпечення розповсюдження видавничої продукції державною мовою на всій території України важливим є не лише наявність книгарень як місць розповсюдження такої продукції, але й видання такої продукції відповідними суб'єктами. Однак пропоновані зміни передбачатимуть, що на видавців, які видаватимуть видавничу продукцію мовами національних меншин (спільнот), не поширюватимуться вимоги законодавства щодо обов'язкового видання не менше, ніж 50 відсотків продукції державною мовою, а отже такий видавець узагалі не муситиме видавати хоч якусь кількість своєї продукції упродовж календарного року державною мовою.

Слід також зауважити, що існуючі норми законодавства, зокрема стаття 26 Закону про державну мову, жодним чином не забороняють здійснювати друк видавничої продукції мовами національних меншин (спільнот), адже законодавство передбачає лише обов'язок видавця друкувати не менше 50 відсотків продукції саме державною мовою, інші ж 50 відсотків, на розсуд видавця, можуть видаватись мовами національних меншин. На цьому наголошує також Конституційний Суд України у рішенні від 14.07.2021 № 1-р/2021. А тому пропоновані законопроектном зміни до статті 26 Закону про державну мову загалом не впливають на захист прав представників національних меншин (спільнот), які згідно діючих норм можуть і видавати, і реалізовувати видавничу продукцію в обсязі до 50 відсотків найменувань, однак створюють загрозу суттєвого звуження обсягу існуючих прав тих громадян, які не належать до національних меншин (спільнот).

Тому ухвалення пропонованих змін може призвести до ситуації, коли у

багатьох населених пунктах та місцевостях у книгарні (яка часто може бути єдиною у відповідній місцевості) видавнича продукція державною мовою буде відсутня взагалі або становитиме незначну кількість, під приводом того, що така книгарня формально оголосить себе «спеціалізованою». Для інших книгарень запропоновані зміни так само можуть суттєво вплинути на кількість та асортимент видавничої продукції державною мовою, яка розповсюджуватиметься через них.

А це не лише звужуватиме вже гарантовані законодавством права громадян України, у тому числі тих, які не належать до національних меншин (спільнот) України, на отримання через придбання видавничої продукції інформації державною мовою, але й, фактично, перетворюватиме їх у дискриміновану національну меншину у власній країні, на неприпустимості чого наголосив Конституційний Суд України у п. 13.4. рішення від 14.07.2021 № 1-р/2021.

Тому запропоновані зміни потребують доопрацювання в частині встановлення більш чітких критеріїв віднесення розповсюджувачів видавничої продукції до спеціалізованих книгарень (з метою уникнення «формального» віднесення таких розповсюджувачів до «спеціалізованих книгарень» з метою уникнення виконання вимог Закону про державну мову у тих випадках, де це прямо не пов'язано із необхідністю забезпечення відповідних прав представників національних меншин (спільнот), забезпечення наявності у таких спеціалізованих книгарнях обов'язкової частки видавничої продукції державною мовою) шляхом їх визначення в спеціальному порядку, затвердженому Кабінетом Міністрів України, а також вилучення тих змін до статті 26 Закону про державну мову, які пропонують не поширювати вимоги щодо обов'язкової частки видавничої продукції державною мовою на продукцію, яка видається мовами національних меншин (спільнот).

З огляду на це зміни до статті 8 Закону України «Про видавничу справу», частини п'ятої статті 10 Закону України «Про національні меншини (спільноти) України», статті 26 Закону про державну мову у запропонованій редакції не можуть бути підтримані.

2. Законопроектом пропонується доповнити статтю 48 Закону України «Про вищу освіту» частиною четвертою, яка передбачатиме, що «заклади вищої освіти приватної форми власності мають право вільного вибору мови навчання, яка є офіційною мовою Європейського Союзу, із забезпеченням при цьому вивчення особами, які навчаються у таких закладах, державної мови як окремої навчальної дисципліни».

Також пропонується внести зміни до частини шостої статті 5 Закону України «Про повну загальну середню освіту», передбачивши, що особи, які належать до національних меншин України, мови яких є офіційними мовами Європейського Союзу, можуть здобувати у державних, комунальних чи корпоративних закладах освіти базову середню освіту мовами відповідних

національних меншин за винятком навчальних предметів (інтегрованих курсів), пов'язаних із вивченням української мови, української літератури та історії України, які вивчаються державною мовою, а також профільну середню освіту відповідними мовами національних меншин, за винятком навчальних предметів (інтегрованих курсів), пов'язаних із вивченням української мови, української літератури, історії України та Захисту України, які вивчаються державною мовою.

У цьому контексті слід зауважити, що сфера освіти є однією з найважливіших сфер суспільного життя, в яких є особливо важливим забезпечення повноцінного, дієвого та повноформатного функціонування і використання державної мови. Адже саме навчання державною мовою, як зазначив Конституційний Суд України у пункті 13.5 рішення від 14.07.2021 № 1-р/2021 – це «найдієвіший спосіб, що забезпечує інтеграцію суспільства».

А тому навчальний процес в Україні на всіх рівнях має, серед іншого, забезпечувати вивчення громадянами-здобувачами освіти державної мови з метою володіння (опанування) нею на належному рівні, необхідному, у тому числі, для виконання особою у подальшому своїх обов'язків на посадах державної служби, місцевого самоврядування, в сфері освіти, у судах та правоохоронних органах, у нотаріаті, адвокатурі, а також в інших сферах, у яких використання державної мови є обов'язковим. Оскільки, як зазначив у пункті 7 рішення від 14.07.2021 № 1-р/2021 Конституційний Суд України, особа, яка не володіє державною мовою «потрапляючи в неоднакові умови порівняно з тими, хто нею володів, і, як наслідок, - будучи виключеною з окремих ділянок повноцінного суспільного життя. Незнання державної мови, до того ж на належному рівні, автоматично обмежує можливості особи повноцінно реалізовувати весь обсяг прав і свобод, що їх має громадянин держави». Крім того, як наголошує у п. 4.1. рішення від 14.07.2021 № 1-р/2021 Конституційний Суд України, «володіння державною мовою особами, що належать до корінних народів і національних меншин України, також захищає права осіб, що належать до державотвірної нації, вільно використовувати державну мову в будь-якій ділянці публічного життя на всій території України», а «належне володіння державною мовою на відповідному рівні дає змогу людині повноцінно брати участь у суспільному житті та демократичних процесах».

Натомість пропонувані у законопроекті зміни фактично дозволятимуть закладам освіти, причому навіть без прив'язки до місцевості, де традиційно проживають національні меншини (спільноти) України або де представники таких меншин (спільнот) складають значну частину населення, здійснювати навчальний процес виключно мовами національних меншин (спільнот) України, які є одночасно офіційними мовами Європейського Союзу, а опанування державною мовою у закладах загальної середньої освіти буде зведено лише до 3 окремих дисциплін (українська мова, українська література, історія України) у

випадку базової освіти, до 4 окремих дисциплін (українська мова, українська література, історія України, Захист України) у випадку профільної освіти, а у закладах вищої освіти приватної форми власності – узагалі до єдиної «окремої навчальної дисципліни».

У порівнянні з чинною редакцією Закону України «Про повну загальну середню освіту», яка передбачає для закладів загальної середньої освіти державної, комунальної та корпоративної форм власності обов'язкове здобуття особами, які належать до національних меншин України, мови яких є офіційними мовами ЄС, базової середньої освіти державною мовою в обсязі не менше 20-40 відсотків та профільної середньої освіти у обсязі не менше 60 відсотків річного обсягу навчального часу, пропоновані зміни суттєво звужують використання державної мови у навчальному процесі у закладах середньої освіти, їх ухвалення призведе до незабезпечення вивчення громадянами – здобувачами освіти, насамперед з числа представників національних меншин (спільнот) України, державної мови на належному рівні, та, як наслідок, фактично поверне ситуацію у сфері освіти до періоду до 2017 року, коли у окремих регіонах України значна кількість здобувачів освіти навіть не володіли державною мовою на рівні, необхідному для складання ЗНО, про що свідчать відповідні офіційні дані.

Така ситуація матиме наслідком повернення на рівні вищої освіти до системи, яка має сегрегаційний характер, на неприпустимості чого так само наголошує Конституційний Суд України.

Більш того, згідно з його висновком, результатом існування освітньої моделі навчання осіб з числа національних меншин (спільнот), за якої забезпечується навчання виключно їх рідною мовою, а державна мова вивчається як окремий предмет, є «низький рівень розуміння державної мови та володіння нею; використання російської мови, а не державної, як засобу міжетнічного спілкування; утворення спільнот (громад), ізольованих від участі в загальносуспільному житті та демократичному процесі» і, як наслідок, «лінгвальне самообмеження населення, яке послуговується лише російською або іншою мовою національної меншини і не прагне оволодівати українською мовою» (п.п. 13.6 та 13.7 рішення від 14.07.2021 № 1-р/2021).

Крім того такі пропоновані зміни створюватимуть підґрунтя для настання для громадян України, які є представниками національних меншин (спільнот) України, несприятливих обставин у вигляді можливої непрямой дискримінації через неможливість їх призначення (обрання) на посади державної служби, місцевого самоврядування, в сфері освіти, у судах та правоохоронних органах, в нотаріаті, адвокатурі, а також в інших сферах, у яких використання державної мови є обов'язковим, саме через недостатній рівень володіння такими особами державною мовою. А це з огляду на вимоги частини другої статті 24 Конституції України та частини першої статті 7 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» є неприпустимим та неприйнятним.

Слід також зауважити, що норми міжнародного права, зокрема міжнародні договори, які стосуються прав національних меншин, надають державі доволі широкий перелік інструментів та право вибору власної моделі реалізації права національних меншин на збереження своєї національної ідентичності, а реалізація конкретних прав національних меншин напряму залежить від своєрідних обставин у кожній державі, на чому так само у п. 13.1 рішення від 14.07.2021 № 1-р/2021 наголошує Конституційний Суд України.

До прикладу стаття 14 Рамкової конвенції про захист національних меншин від 1 лютого 1995 року, ратифікованої Законом України від 09.12.1997 № 703/97-ВР, покладає на державу обов'язок за можливості забезпечувати представникам національних меншин належні умови для викладання мови відповідної меншини **або** для навчання цією мовою. Тобто як навчання мовою відповідної національної меншини у закладі освіти, так і викладання такої мови у цьому закладі відповідно до норм міжнародного права є допустимими способами забезпечення державою умов для збереження своєї національної ідентичності та мовних прав представниками національних меншин (спільнот). Слід також наголосити, що такий обов'язок держави стосується не всієї території держави, а лише місцевостей «де традиційно проживають особи, які належать до національних меншин, або де вони складають значну частину населення», а його виконання Рамкова конвенція напряму пов'язує із відсутністю «шкоди для вивчення офіційної мови або викладання цією мовою» (п.п. 2 та 3 статті 14 Рамкової конвенції).

Більш того, проаналізувавши зазначені вище положення Рамкової конвенції у пункті 13.5 рішення від 14.07.2021 № 1-р/2021, Конституційний Суд України дійшов висновку про те, що «із Рамкової конвенції не випливає право осіб, що належать до національних меншин, здобувати освіту лише рідною мовою. Відповідно до пункту 3 статті 14 Рамкової конвенції держава має право встановлювати суворіші вимоги щодо рівня оволодіння державною мовою, рівночасно забезпечуючи оволодіння навчальним змістом, пов'язаним з мовою, етнокультурою національної меншини». Реалізація національними меншинами своїх прав не може бути спрямована на сегрегацію та загрожувати єдності суспільства. А у пункті 13.3 рішення від 14.07.2021 № 1-р/2021 Конституційний Суд України наголосив на тому, що «в Пояснювальній доповіді до Рамкової конвенції зазначено, що за статтею 14 Конвенції державі залишено «широкі межі дискреції» стосовно того, як їй діяти в цій ділянці (пункт 75). Це дозволяє враховувати особливості конституційної системи, історичну та геополітичну ситуацію окремих держав».

З огляду на це під час розроблення та ухвалення відповідних нормативно правових актів, зокрема у сфері освіти, Верховна Рада України як єдиний орган законодавчої влади та держава Україна в цілому можуть забезпечувати захист та створення можливостей для реалізації представниками національних меншин

(спільнот) своїх прав у такий спосіб, який враховує особливості конституційної системи України, історичну та геополітичну ситуацію в нашій державі та не становитиме загрозу звуження використання державної мови у відповідній сфері та звуження обсягу пов'язаних з цим прав громадян.

Тому пропонувані зміни до статті 48 Закону України «Про вищу освіту» та до статті 5 Закону України «Про повну загальну середню освіту» потребують доопрацювання (наприклад, шляхом розширення предметів для викладання державною мовою - за рахунок дисциплін з правознавства і математики) та у запропонованій редакції не можуть бути підтримані.

3. Законопроектом пропонується доповнити статтю 1 Закону України «Про національні меншини (спільноти) України» визначеннями понять «населений пункт, в якому традиційно проживають особи, які належать до національної меншини (спільноти) України» та «населений пункт, в якому особи, які належать до національної меншини (спільноти) України, складають значну частину населення».

Населеним пунктом, в якому традиційно проживають особи, які належать до національної меншини (спільноти), пропонується визначити «село, селище, місто, в якому особи, які належать до відповідної національної меншини (спільноти), згідно з офіційною державною статистичною інформацією за відповідні періоди безперервно проживають протягом останніх 100 років». Населеним пунктом, в якому особи, які належать до національної меншини (спільноти), становлять значну частину населення», пропонується визначити «село, селище, місто, в якому особи, які належать до відповідної національної меншини (спільноти), згідно з офіційною державною статистичною інформацією становлять понад 15 відсотків від загальної чисельності населення станом на час збирання чи отримання такої інформації».

Пропоновані визначення є надто загальними, неконкретними та недостатньо чіткими. Зокрема, виходячи з запропонованої редакції визначення населеного пункту, в якому традиційно проживають особи, які належать до національної меншини (спільноти), до таких населених пунктів можуть бути віднесені практично усі населені пункти на території України, в яких протягом останніх 100 років безперервно проживало б бодай 2 та більше особи, які належать до відповідної національної меншини (спільноти). А отже відповідний правовий режим фактично поширюватиметься на переважну частину або навіть на всю територію України. Щодо населених пунктів, у яких особи, які належать до національної меншини (спільноти), становлять значну частину населення, з запропонованого визначення так само є незрозумілим, чи після надання відповідного статусу населеному пункту зміна у ньому розміру частки населення, яке належить до відповідної національної меншини (спільноти) впливатиме на статус такого населеного пункту, чи ні. Не до кінця зрозумілим у запропонованій

редакції законопроекту є також передбачений поділ населених пунктів на зазначені вище 2 категорії, адже населений пункт, у якому частка населення, яке належить до національної меншини (спільноти), складає 15 і більше відсотків, у переважній більшості випадків є одночасно і населеним пунктом, у якому традиційно проживають особи, які належать до національної меншини (спільноти), а традиційність проживання у певному населеному пункті представників певної національної меншини (спільноти) протягом останніх 100 років згідно з офіційною державною статистичною інформацією не обов'язково означає, що представники такої національної меншини (спільноти) проживають у такому населеному пункті на сьогодні і проживатимуть там надалі, що зумовлюватиме потребу у додатковому захисті їхніх прав у частині використання мови такої національної меншини (спільноти).

Тому така редакція відповідних норм законопроекту створюватиме ситуацію юридичної (правової) невизначеності, на неприпустимості чого неодноразово наголошував як Конституційний Суд України (наприклад: у рішеннях від 29 червня 2010 року, від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005), так і Європейський суд з прав людини (наприклад: у справі Стіл та інші проти Сполученого Королівства). Зокрема Конституційний Суд України у пункті 10 рішення від 14.07.2021 № 1-р/2021 наголосив на тому, що «вимога юридичної визначеності як складовий елемент "верховенства права" стосується якості актів права та їх приписів, а не "ситуації" (...) Юридичної визначеності будь-якого нормативного акта (або його окремого припису) неможливо досягти, якщо текст акта (його припису) є двозначним (багатозначним) (...). Юридична визначеність - це передовсім недвозначність».

З огляду на це зміни до статті 1 Закону України «Про національні меншини (спільноти) України» потребують доопрацювання та не можуть бути підтримані у запропонованій редакції.

4. Законопроектом пропонується внести зміни до частини третьої статті 10 Закону України «Про національні меншини (спільноти) України», якими передбачити, що організатор заходу, який організовується та проводиться особами або для осіб, які належать до національної меншини (спільноти), і супровід (конференс) якого здійснюється мовою відповідної національної меншини (спільноти), забезпечує синхронний або послідовний переклад супроводу (конференсу) державною мовою за запитом не менше 20 відвідувачів (глядачів) заходу.

Слід зауважити, що у зазначеній вище статті йдеться не про захід, який має закритий характер та проводиться для заздалегідь визначеного обмеженого кола осіб, а про культурно-мистецькі, розважальні та видовищні заходи, які є відкритими та доступними для необмеженого кола осіб. Тобто потенційно у таких заходах можуть брати участь як представники відповідної національної

меншини (спільноти), так і особи, які до такої меншини (спільноти) не належать та, відповідно, не володіють мовою відповідної національної меншини (спільноти), якою здійснюється супровід (конференс) заходу.

Однак супровід (конференс) такого заходу за своєю суттю є наданням глядачам або учасникам заходу певної інформації про суть заходу, тобто, поширенням певної інформації про захід або пов'язаної із проведенням цього заходу. Чинний Закон України «Про інформацію» визначає одним з основних принципів інформаційних відносин гарантованість права на інформацію, її відкритість, доступність, свободу обміну (ст. 2), одним з основних напрямів інформаційної політики – забезпечення доступу кожного до інформації та забезпечення рівних можливостей щодо одержання та поширення інформації (ст. 3). Згідно з статтею 5 Закону України «Про інформацію» кожен має право на інформацію, що передбачає, зокрема, можливість вільного одержання та поширення інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів. Реалізація права на інформацію не повинна порушувати громадські, інші права, свободи і законні інтереси інших громадян. Більш того право на інформацію, включаючи її вільний збір та поширення – це одне з основних прав людини і громадянина, гарантоване статтею 34 Конституції України.

Конституційний Суд України у п. 4.10 рішення від 14.07.2021 № 1-р/2021 наголошує на тому, що «надаючи певній мові статусу своєї офіційної, держава в принципі бере на себе зобов'язання забезпечити своїм громадянам право безперешкодно використовувати цю мову з метою як отримання, так і поширення інформації», і що одним із «суб'єктивних прав кожного громадянина України як споживача (у ролі читача, глядача, слухача) – безвідносно до етнічного походження – є право на отримання інформації державною мовою. Громадянин України не має обов'язку володіти іншою мовою, ніж державна».

З огляду на це, запровадження законопроектом обов'язку організатора заходу забезпечувати переклад супроводу (конференсу) такого заходу державною мовою виключно у випадку, коли про це є запит від не менш, ніж 20 відвідувачів (глядачів) заходу, є відверто дискримінаційною нормою по відношенню до тих відвідувачів (глядачів) заходу, які не володіють мовою відповідної національної меншини (спільноти), адже у випадку, якщо таких відвідувачів (глядачів) є менш ніж 20, забезпечення реалізації їхнього права на отримання інформації зрозумілою для них державною мовою залежатиме виключно від власного розсуду організатора заходу.

Разом з тим стаття 24 Конституції України та Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» забороняють дискримінацію осіб, у тому числі, за мовною ознакою.

З огляду на це, зміни до частини третьої статті 10 Закону України «Про національні меншини (спільноти) України» підлягають доопрацюванню у частині гарантування забезпечення перекладу супроводу (конференсу) заходу

державною мовою у разі надходження відповідного запиту незалежно від кількості відвідувачів (глядачів) заходу, які звертатимуться до організатора з приводу такого перекладу. Тому такі зміни у запропонованій редакції не можуть бути підтримані.

5. Законопроектом пропонується внести зміни до частини дев'ятої статті 10 Закону України «Про національні меншини (спільноти) України», якими передбачити, що «у населених пунктах, в яких традиційно проживають особи, які належать до національних меншин (спільнот), або в яких такі особи становлять значну частину населення, допускається поширення матеріалів передвиборної агітації під час виборів Президента України, виборів народних депутатів України та місцевих виборів мовами відповідних національних меншин (спільнот)».

Слід зауважити, що навіть у населених пунктах, у яких традиційно проживають особи, які належать до національних меншин (спільнот), або в яких такі особи становлять значну частину населення, крім представників таких національних меншин (спільнот) також проживають і інші особи, які до таких національних меншин (спільнот) не належать, і, відповідно, не володіють та не зобов'язані володіти мовами відповідних національних меншин (спільнот).

Разом з тим такі особи згідно з пунктом 1 частини другої статті 6 та статей 7 та 12 Виборчого кодексу України так само мають право обирати Президента, народних депутатів або депутатів місцевих рад чи посадових осіб місцевого самоврядування у своїй територіальній громаді. Стаття 9 Виборчого кодексу України надає усім без винятку виборцям право отримувати та поширювати інформацію, що стосується підготовки та проведення відповідних виборів.

Однією з важливих складових реалізації виборцями свого права обирати є отримання ними інформації про кандидатів на відповідні виборні посади та їхні програми зрозумілою для них мовою. Чинне законодавство гарантує та передбачає здійснення передвиборної агітації у обов'язковому порядку саме державною мовою, якою, на відміну від мов національних меншин (спільнот) зобов'язані володіти всі без винятку громадяни України. Водночас запропоновані законопроектом зміни, які передбачають можливість здійснення передвиборної агітації виключно мовою відповідної національної меншини (спільноти) без обов'язку дублювання такої агітації державною мовою у населених пунктах, у яких традиційно проживають особи, які належать до національних меншин (спільнот), або в яких такі особи становлять значну частину населення, можуть призвести до того, що у окремих населених пунктах, у яких особи, які не належать до відповідної національної меншини (спільноти), становлять меншість населення або навіть можуть становити більшість населення такого населеного пункту (адже для встановлення для населеного пункту відповідного правового режиму виходячи з запропонованих законопроектом змін до статті 1 Закону України «Про національні меншини (спільноти) України» достатньо, щоб

представники відповідної національної меншини (спільноти) незалежно від їхньої кількості проживали там упродовж останніх 100 років або склали 15 і більше відсотків населення), така агітація здійснюватиметься виключно мовою національної меншини (спільноти), а значна чи навіть більша частина населення буде позбавлена можливості отримувати інформацію про кандидатів та їх програми зрозумілою для них мовою.

А це не лише створюватиме загрозу дискримінації таких осіб за мовною ознакою, що прямо заборонено статтею 24 Конституції України та Законом України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», але й не дозволить таким особам робити усвідомлений вибір під час голосування за того чи іншого кандидата на відповідну посаду, насамперед, у органах місцевого самоврядування їх територіальної громади.

З огляду на це зміни до частини дев'ятої статті 10 Закону України «Про національні меншини (спільноти) України» потребують доопрацювання у частині обов'язкового забезпечення дублювання державною мовою передвиборної агітації, виконаної мовою відповідної національної меншини (спільноти), а тому у запропонованій редакції не можуть бути підтримані.

6. Законопроект пропонується внести зміни до частини одинадцятої статті 10 Закону України «Про національні меншини (спільноти) України», якими передбачити, що «в аудіальних та у аудіовізуальних медіа місцевої категорії допускається розповсюдження реклами, виконаної мовами національних меншин (спільнот), при цьому така реклама у аудіовізуальних медіа має бути субтитрована державною мовою».

У цьому контексті слід зауважити, що згідно з статтями 10 та 14 Закону України «Про інформацію» та пунктом 15 частини першої статті 1 Закону України «Про рекламу» рекламою є інформацією про товар, роботу, послугу, тобто відомостями, які розкривають кількісні, якісні та інші характеристики такого товару, роботи або послуги. Таким чином, реклама є складовою відносин між виробниками, продавцями товарів, виконавцями робіт і надавачами послуг, а також споживачами товарів, робіт та послуг. А невід'ємною складовою змісту реклами згідно з частиною шостою статті 6 Закону України «Про рекламу» є мова реклами.

Пунктом 4 частини першої статті 4 Закону України «Про захист прав споживачів» передбачено, що споживачі під час укладення, зміни, виконання та припинення договорів щодо отримання (придбання, замовлення тощо) продукції, а також при використанні продукції (товарів, робіт, послуг) мають право на необхідну, доступну, достовірну та своєчасну інформацію державною мовою про продукцію, її кількість, якість, асортимент, її виробника (виконавця, продавця). Також слід зауважити, що згідно з частиною першою статті 15 Закону України «Про захист прав споживачів» споживач має право, серед іншого, на одержання

необхідної, доступної, достовірної та своєчасної інформації про продукцію, що забезпечує можливість її свідомого і компетентного вибору.

А отже отримання відповідної інформації про товари, роботи або послуги у тому числі за допомогою реклами є однією із складових, яка безпосередньо впливає на можливість здійснення особою як споживачем свідомого та компетентного вибору відповідної продукції.

Слід зауважити, що згідно з пунктом 30 статті 1 Закону України «Про медіа» медіа (засобом масової інформації) є засіб поширення масової інформації у будь якій формі, який періодично або регулярно виходить у світ. Медіа місцевої категорії згідно з пунктом 3 частини п'ятої статті 10 Закону України «Про медіа» є медіа, яке покриває територію населених пунктів в межах однієї області України.

З огляду на це, медіа місцевої категорії можуть покривати не лише територію відповідного населеного пункту, в якому традиційно проживають особи, які належать до національних меншин (спільнот), або в якому такі особи становлять значну частину населення, але й також територію інших населених пунктів в межах тієї ж області, де проживають особи, які не належать до національних меншин (спільнот). Більш того навіть у населеному пункті, в якому традиційно проживають особи, які належать до національних меншин (спільнот), або в якому такі особи становлять значну частину населення, можуть проживати також особи, які не належать до відповідної національної меншини (спільноти), які також є або можуть бути глядачами (споживачами) відповідного медіа місцевої категорії. Такі особи можуть не володіти та не зобов'язані володіти мовою відповідної національної меншини (спільноти), однак разом з тим, будучи глядачами (споживачами) відповідного медіа, так само будуть і споживачами реклами, виконаної мовою відповідної національної меншини (спільноти).

Той факт, що законопроектом пропонується субтитрування такої реклами державною мовою, при її озвучуванні мовою відповідної національної меншини (спільноти) фактично призведе до того, що така реклама розповсюджуватиметься одночасно двома мовами – мовою відповідної національної меншини (спільноти) та державною мовою, і при чому у звуковій формі така реклама поширюватиметься саме мовою відповідної національної меншини (спільноти), призводитиме до порушення права громадян України, які володіють державною мовою та не володіють мовою відповідної національної меншини (спільноти), на отримання інформації про товари, роботи, послуги державною мовою, спричинятиме зовнішнє звуження простору вживання державної мови, підриватиме її систему, спотворюватиме її структуру, створюватиме ґрунт для її внутрішнього розкладу, зумовлюючи її занепад, на неприпустимості чого у п. 4.10 рішення від 14.07.2021 № 1-р/2021 наголосив Конституційний Суд України.

Більш того, слід також зауважити, що серед громадян-споживачів відповідного рекламного продукту можуть бути особи з інвалідністю або

особливими потребами, наприклад особи, які мають проблеми із зором, через що вони просто не зможуть прочитати текст субтитрів до реклами, виконаної та розповсюдженої мовою відповідної національної меншини (спільноти), якою такі особи не володіють або якою володіють у недостатньому обсязі. А тому дублювання такої реклами в аудіальних та аудіовізуальних медіа виключно шляхом її субтитрування, як це пропонується у законопроекті, призведе до порушення прав таких осіб на отримання інформації про товар, роботу та послугу зрозумілою для них державною мовою і, як наслідок, до їх дискримінації у порівнянні з іншими споживачами за мовною ознакою, що прямо заборонено статтею 24 Конституції України та Законом України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні».

З огляду на це, зміни до частини одинадцятої статті 10 Закону України «Про національні меншини (спільноти) України» потребують доопрацювання у частині забезпечення не лише обов'язкового субтитрування, але й обов'язкового дублювання державною мовою у звуковій формі реклами в аудіальних та аудіовізуальних медіа місцевої категорії реклами, яка розповсюджується мовою відповідної національної меншини (спільноти). Тому такі зміни у запропонованій редакції не можуть бути підтримані.

7. Законопроектом пропонується внесення змін до статті 40 Закону України «Про медіа», які передбачають, що програми державною мовою у загальному тижневому обсязі мовлення телемовників, які здійснюють мовлення мовами корінних народів та національних меншин (спільнот) незалежно від територіальної категорії, у кожному з проміжків часу між 7 та 18 та між 18 і 22 годинами має становити не менше 30 відсотків, а радіомовники, які здійснюють мовлення мовами національних меншин (спільнот) незалежно від територіальної категорії, зобов'язані при здійсненні ефірного радіомовлення забезпечувати не менше 30 відсотків тижневого обсягу ведення державною мовою програм, у тому числі новинно-аналітичних блоків, розважальних програм (ведучими, дикторами радіопрограм). Теле- та радіомовники, які здійснюють мовлення мовами національних меншин (спільнот), незалежно від територіальної категорії, повинні забезпечувати сумарний тижневий обсяг мовлення державною мовою та мовами корінних народів України та національних меншин (спільнот) в обсязі не менше 75 відсотків, при цьому не менше ніж 30 відсотків - державною мовою, у тому числі програм новин, інформаційно-аналітичних та розважальних програм (ведучими (дикторами) радіопрограм).

Також пропонується передбачити можливість використання інших мов, ніж державна, без дублювання або озвучення у будь-яких творах, виступах, виконанні тощо мовами та національних меншин (спільнот), і при цьому такі програми, у тому числі фільми, вважатимуться такими, що виконані державною мовою.

Запропоновані зміни є такими, що фактично становлять загрозу зовнішнього звуження простору вживання української мови як державної у ефірі теле- та радіомовників, оскільки не лише формально встановлюють для окремих категорій теле- та радіомовників значно менший обсяг мовлення державною мовою (30 відсотків), але й створюють підстави для зарахування до цього обсягу мовлення державною мовою навіть тих програм та фільмів, які виконані не державною мовою, а мовами національних меншин (спільнот), тобто таких, в яких державна мова може бути в принципі відсутня. Крім того законопроект не передбачає чітких критеріїв та вимог до створення теле- та радіомовників, які здійснюють мовлення мовами національних меншин (спільнот), унаслідок чого фактично будь-який теле- або радіомовник будь-якої територіальної категорії мовлення матиме змогу здійснювати мовлення виключно мовою відповідної національної меншини (спільноти), а державна мова у його ефірі буде взагалі відсутня.

Унаслідок цього у публічному просторі фактично буде запроваджено режим двомовності шляхом змішування української мови з будь-якою іншою, коли телевізійне мовлення або радіомовлення в звуковій формі здійснюватиметься одночасно двома мовами: українською та іншою. Це не тільки порушуватиме права громадян України на отримання інформації державною мовою, а й спричинить зовнішнє звуження простору вживання української мови як державної, підриватиме зсередини саму її систему, спотворюватиме її структуру, створюватиме ґрунт для її внутрішнього розкладу, зумовлюючи її занепад, на неприпустимості чого наголосив Конституційний Суд України у п. 4.10 рішення від 14.07.2021 № 1-р/2021.

Більш того, така загроза для державної мови згідно з висновком Конституційного Суду України (п. 4.1 рішення від 14.07.2021 № 1-р/2021) «рівносильна загрозі національній безпеці України, існуванню української нації та її державі», що є неприпустимим у тому числі в умовах повномасштабної війни, яку держава Україна веде за свою незалежність, суверенітет, територіальну цілісність та за своє існування проти держави-агресора Російської Федерації.

Слід також наголосити на тому, що пропоновані зміни за своєю суттю суперечать також одному з завдань державної політики у сфері медіа, визначеному пунктом 5 частини першої статті 5 Закону України «Про медіа», а саме – необхідності сприяння розвитку державної мови; у той час, як пропоновані зміни, фактично, спрямовані на суттєве звуження обсягу її використання у сфері медіа.

У цьому контексті також слід зауважити, що згідно з пунктом 30 статті 1 Закону України «Про медіа» медіа (засобом масової інформації) є засіб поширення масової інформації у будь-якій формі, який періодично або регулярно виходить у світ.

Чинний Закон України «Про інформацію» визначає одним з основних принципів інформаційних відносин гарантованість права на інформацію, її відкритість, доступність, свободу обміну (ст. 2), одним з основних напрямів інформаційної політики – забезпечення доступу кожного до інформації та забезпечення рівних можливостей щодо одержання та поширення інформації (ст. 3). Згідно з статтею 5 Закону України «Про інформацію» кожен має право на інформацію, що передбачає, зокрема, можливість вільного одержання та поширення інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів. Реалізація права на інформацію не повинна порушувати громадські, інші права, свободи і законні інтереси інших громадян. Більш того право на інформацію, включаючи її вільний збір та поширення, – це одне з основних прав людини і громадянина, гарантоване статтею 34 Конституції України.

Конституційний Суд України у п. 4.10 рішення від 14.07.2021 № 1-р/2021 наголошує на тому, що «надаючи певній мові статусу своєї офіційної, держава в принципі бере на себе зобов'язання забезпечити своїм громадянам право безперешкодно використовувати цю мову з метою як отримання, так і поширення інформації», і що одним із «суб'єктивних прав кожного громадянина України як споживача (у ролі читача, глядача, слухача) – безвідносно до етнічного походження – є право на отримання інформації державною мовою. Громадянин України не має обов'язку володіти іншою мовою, ніж державна».

Тому пропоновані зміни також є такими, що створюватимуть умови для дискримінації громадян України-глядачів (слухачів) відповідних програм та фільмів, які володіють державною мовою та не зобов'язані володіти будь-якими іншими мовами, у тому числі мовами відповідних національних меншин (спільнот), за мовною ознакою, що прямо заборонено статтею 24 Конституції України та Законом України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні».

З огляду на це зміни до статті 40 Закону України «Про медіа» потребують доопрацювання та у запропонованій редакції не можуть бути підтримані.